

Mirko Frýba:

Léčba a etika v buddhismu

Překlad prvních tří stránek z německého originálu *Heilung und Ethik im Buddhismus*, publikovaného v knize vydavatelů Klaus Giel & Renate Breuninger (Hg.): *Religionen und Medizinische Ethik* (Bd. 7, Interdiszip. Schriftenreihe des Humboldt–Studienzentrums der Universität Ulm 1993, stránky 41 – 71)

Pod pojmem buddhismus obecně chápeme všechny světonázorové systémy, které vychází z učení historického Buddha Gotamy. Princ Gotama byl členem rodiny Sakya vládnoucí v 6. století před naším letopočtem v severní Indii. Vzdal se však světského života a založil mužský a ženský mnišský řád. Od této doby vznikají v Asii i jinde klášterní a laická společenství, která využívají různé aspekty Buddhova učení ve své životní praxi. V užším smyslu slova je buddhismus — ovšem ne zcela správně — považován za jedno z pěti hlavních náboženství světa. Buddhismus totiž neodpovídá úplně tomu, co si běžně představujeme pod pojmem náboženství. Protože Buddha nebyl ani bůh ani boží prorok, chápe většina moderních buddhistů jeho učení jako praktickou životní filozofii. Původní Buddhovo učení je vlastně systém psychologické a etické moudrosti, která je v tradičních buddhistických zemích více než dva a půl tisíce let využívána v praxi kultivace a léčby mysli. A tak je také buddhismus chápán v tomto textu, který se zabývá blahem jakožto duševním a tělesným zdravím a rozebírá blahodárné principy léčebných postupů.

Bude zde vysvětlena především ta problematika Buddhova učení, která je společná všem buddhistickým směrům a která může být zajímavá z praktického pohledu také pro naši kulturu. Lepší orientaci poslouží krátký přehled různých národních buddhismů a jejich zvláštností. Všude tam, kde učení Buddha zdomácnělo, je spjato s předbuddhistickou místní tradicí a ovlivněno moudrostí lokální kultury. Tak tomu bylo už za časů Buddha. Buddha formuloval své učení v živém indo–evropském jazyce, který je znám pod jménem magadhi nebo páli a je příbuzný sanskrtu, v oné době mrtvému jazyku, užívanému již déle než tisíc let brahmanismem jen pro obřadní účely.

Buddha a jeho žáci učili vždy v přímém osobním kontaktu a přizpůsobovali své promluvy aktuální úrovni mnišských nebo laických posluchačů. Byli si totiž vědomi toho, jak rozdílné musí být lidové přednesy (*sutta*), řádová výuka (*vinaja*) a přísně technické formulace paradigmatických matic (*mátiká*). Podle toho byly texty později při jejich kanonizování rozděleny do tří kategorií (*ti–pitaka*, doslova tři koše): *Vinaja–Pitaka*, texty řádových pravidel, *Sutta–Pitaka*, texty příležitostných rozprav a *Abhidhamma–Pitaka*, texty matic nauky. Pro vědeckou analýzu psychologických a etických základů buddhismu a jeho konkrétních léčebných postupů ve všech jakkoli rozdílných kulturách jsou rozhodující texty Abhidhammy.¹

Buddha nazýval své učení *Dhamma*, což znamená doslova pravdu, nosný princip, zákon, skutečnost — může být přesněji přeloženo jako „řád všech evidentních jevů“, anebo jednoduše jako Nauka.² *Dhamma* je v překladu do sanskrtu pak *Dharma*, do tibetštiny *Čhös*, do čínštiny *Fa*, do japonštiny *Ho*, do sinhálštiny *Daham* atd. *Abhidhamma* znamená doslova vyšší nebo nad (*abhi–*) *Dhammu* postavené učení. Prakticky všechny matice (*mátiká*) původní *Abhidhamma–pitaky* převzaly později jiné školy buddhismu, vykládaly je ale odchylně — jako např. *Abhidharma* v hínajánské škole *Sarvastiváda* nebo v ostatních školách sanskrtského buddhismu.

---

¹ Podrobná analýza Abhidhammy a jejího historicko–kulturního kontextu je v knize Mirko Frýby: *Abhidhamma im Überblick – Texte der hohen Lehre des Buddha* (Forschungsberichte 2, Soz.–wiss. Fakultät der Universität Konstanz, Konstanz 1990)

² Různé významy pojmu *Dhamma* filologicky zkoumali Magdalene a Wilhelm Geiger: *Pali Dhamma vornehmlich in der kanonischen Literatur* (München 1920)

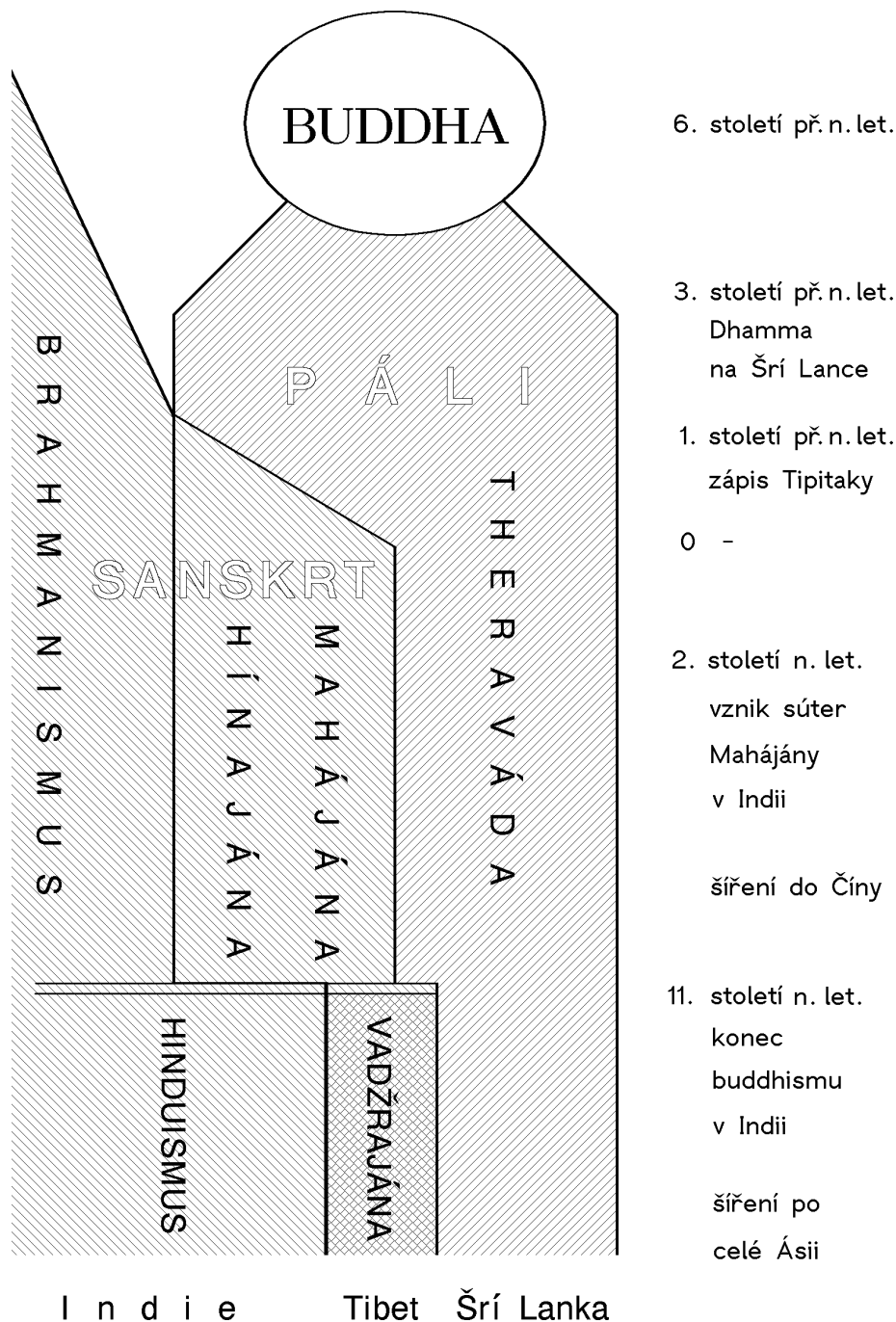

Diagram 1 : První vývoj, dělení a šíření buddhismu v panindickém prostoru

Dhamma se rozšířila už v čase Buddhy do velké části Indie a přilehlých zemí jako Nepálu nebo Barmy. Na žádost indického císaře Asoky byla ve 3. století před naším letopočtem kanonizována v jazyce páli a diplomatickým protokolem svěřena mimo jiné srílanskému králi Devánampiya–Tissovi. O dvě stě let později byl poprvé zapsán celý buddhistický kánon na Srí Lance — a sice ve té formě *Tipitaky*, jak je dodnes známa. K *Tipitace* byly napsány v srílanském jazyce sinhala komentáře, které byly přeloženy např. do čínštiny, anebo také zpět do Páli a tím se dostaly do dalších zemí.³ Srí Lanka je země s nejstarší, dosud nepřerušenu živou buddhistickou kulturou. Během 1. století našeho letopočtu docházelo na indickém subkontinentu k ovlivňování buddhismu brahmanismem, který

³ Nejproslulejšími příklady jsou čínská příručka meditace *Gedatsu–Do–Ron* pocházející ze čtvrtého století (do angličtiny ji přeložili N. Ehara a kol.: *The Path of Freedom*, Kandy 1977). Původním názvem je to *Vimutti–Magga*, kterou napsal Upatissa Thera a na kterou navázal svou páli příručkou *Visuddhi–Magga* Buddhagosa Thera v pátém století.

používal sanskrt. Pod tímto vlivem vznikl sanskrtský buddhismus, který s sebou přinesl rozštěpení na přívržence tzv. Velkého vozu (*Mahájána*), kteří učili sebeobětování, a na přívržence tzv. Malého vozu (*Hínajána*), kteří usilovali o osvobození. V 11. století sanskrtský buddhismus zanikl. O jeho rukopisy se ale ještě dnes opírají učenci v Tibetu, Číně, Japonsku a jiných zemích. V Tibetu se stala učení Hínajány, Mahájány, jakož i pozdější Vadžrajány stupni vzdělání jednoho a téhož systému. Takto hierarchizovanou výuku neznají na Srí Lance, v Barmě, Thajsku a jiných theravádských zemích, ve kterých jsou používány původní kanonické texty páli.

Jestliže někteří autoři rozdělují celý buddhismus na Hínajánu a Mahájánu, které jsou pouhými stupni jedné z existujících škol, tak se jedná o etnocentrické překrucování skutečnosti, které je stejným anachronismem, jako kdyby někdo řekl, že Němci mají filozofii, kterou vytvořil v Kaliningradu sovětský myslitel Immanuel Kant. Vědecky podložená historická a geografická fakta o vývoji, rozdělení a rozšíření buddhismu shrnuje *Diagram 1*.

Buddhistické představy léčby se nicméně rozvíjely jinak mimo panindický prostor, tedy v zemích jako je Čína, Japonsko a v dalších asijských zemích. Ačkoliv se buddhismus do Číny šířil již od 3. století, sotva ovlivnil léčebné systémy čínské medicíny, která vychází z Taoismu. Poněkud jiná situace byla v Tibetu, kde původní šamanské náboženství *Bön* do sebe zcela pojalo po 8. století téměř všechny formy sanskrtského buddhismu. Také ono vyšší učení *Abhidharmy* a s ním související léčebné postupy jsou obsahem Vadžrajány, která je v Tibetu praktikována špičkovými znalci. Všichni tibetští lámové vedou svůj mnišský život podle pravidel hínajánské Sarvastivády a někteří z nich, kteří podobně jako laikové usilují o mahájánské sebeobětování, pracují ve funkci lékaře a používají k tomu samostatný komplexní systém tibetské medicíny.⁴

Stejným způsobem byly místním šintoismem vytvořeny léčebné představy v Japonsku. Buddhismus je zde chápán mnohem více jako náboženská a morální doktrína, která nepostrádá vliv na společnost, ale s medicínskými a jinými léčebnými systémy nemá mnoho společného. Syntéza Buddhova učení a taoismu se dostala v 11. století z Číny do Japonska. V japonském buddhismu je za nejvyšší blaho považováno znovuzrození v nebi „čistých plání“ (*šin-šu*, čínsky: *čing-tu*, sanskrtsky: *sukhavati-vjúha*). V tomto nebi vládne mytický Buddha Amida společně se dvěma Bodhisattvy a dalšími božstvy. Amidismus se praktikuje vykonáváním rituálů a zpíváním čínských textů, přičemž se usiluje o dosažení extatických prožitků. Protože se Japonci považují za přívržence Mahájány, považují také dobročinnost za svou religiozní povinnost.⁵

Pro porozumění konkrétním buddhistickým léčebným postupům je obzvláště důležité vědět, že ten nejvyšší cíl Buddhova učení se nachází nad jakoukoli hodnotovou hierarchií, která je spojena se současnými kulturními představami o tělesném zdraví, duchovní dokonalosti a společenském smíru. Jak můžeme vyrozumět z páli textů, staral se ájurvédický lékař Džanaka o Buddhův zdravotní stav. Buddha plně respektoval při konkrétním uskutečňování etických principů duchovní a společenské hodnoty, které platily ve staré Indii. To znamená, že od začátku bylo do Buddhismu integrováno mnoho rozmanitých názorových systémů. Výsledky literárního, archeologického a etnologického výzkumu ukazují, že se staroindická kultura nelišila velmi od toho, co se dnes ještě zachovává v tradiční venkovské kultuře panindického prostoru, do které náleží také Barma, Nepál a Srí Lanka.⁶

---

⁴ Heinrich Laufer: *Tibetische Medizin* (Fabri-Verlag, Ulm 1991); informace o tibetském buddhismu lze najít v obsáhlé příručce od Jürgena C. Aschoffa: *Tibet, Nepal und der Kulturraum des Himalaya, Kommentierte Bibliographie deutschsprachiger Bücher und Aufsätze 1627 bis 1990* (Garuda-Verlag, Dietikon 1991).

⁵ Podrobné pojednání lze najít v knize Heinricha Dumouлина *Buddhismus in Japan*, Heinrich Dumoulin (Hg.): *Buddhismus der Gegenwart* (Herder, Freiburg 1970).

⁶ Integraci různých kulturních subsystémů do buddhismu analyzuje H. Saddhatissa v knize *Buddhist Ethics – Essence of Buddhism* (Allen & Unwin, London 1970), A.L. Basham: *The Wonder that was India* (Fontana, London 1967), H. Ellawala: *Social History of Early Ceylon* (Dept. of Cultural Affairs, Colombo 1969).